

Sotaa rauhan oloissa

■ HANNES SAARINEN

Robert Gerwarth ja Johan Horne (toim.): *Sodasta rauhaan. Väkivallan vuodet Euroopassa 1918–1923*. Vastapaino 2013.

Julkisuudessa historiasta keskustellaan yhä useammin tasavuotismuisteluina, kuten tänäkin vuonna. Sata vuotta ensimmäisen maailmansodan syttymisestä on nostanut pinnalle lähes samat aiheet, joista jo 1920-luvulla puhuttiin: sodan syttymisen syyt, syyllisyys, valtavat ihmishenkien menetykset ja tuhoisa väkivalta. Maailmansodan vielä kestäessä Venäjän bolševikit ottivat vallan Pietarissa. Vuonna 2017 muisteltaneen ”Lokakuun suurta sosialistista vallankumousta”. Mutta tuskin se ymmärretään enää ”uuden aikakauden alkuna maailmanhistoriassa”, kuten virallisissa Neuvostoliiton historioissa oli tapana todeta. Ideologinen sanoma on haalistunut. Tullaanko sen sijaan keskittymään kaikkeen siihen väkivaltaan, joka – eikä pelkästään Venäjällä – jopa kasvoi 1920-luvun alussa? Samana vuonna 2017 Suomi aikoo näyttävästi juhlia itsenäisyytensä merkivuotta. Eikä siinäkään yhteydessä voitane sivuuttaa seuraavan vuoden 1918 alussa puhjennutta veristä sisällissotaa.

Hyvällä syyllä 20. vuosisataa, lähinnä sen ensimmäistä puoliskoa, on luonnehdittu väkivallan vuosisadaksi, ”eurooppalaiseksi sisällissodaksi”. Ensimmäistä ja toista maailmansotaa on tutkittu erittäin runsaasti, merkkivuotia muistettu. Kuitenkin vaihe välittömästi sodan jälkeen on jäänyt vähemmälle huo-

miolle, etenkin laajemmassa ja vertailevassa eurooppalaisessa mittakaavassa. ”Suuri sota” päättyi länsirintamalla keskus- ja ympärystaltojen väliseen aselepoon vuonna 1918, mutta sitä seuranneet Pariisin rauhansopimuksetkaan eivät saaneet aseellisen väkivallan käyttöä loppumaan mantereella.

Hiljakkoin suomeksi ilmestynyt Robert Gerwarthin ja John Hornen toimittama artikkelikokoelma *Sodasta rauhaan. Väkivallan vuodet Euroopassa vuosina 1918–1923* pyrkii tuoman uusia näkökohtia tämän vaiheen historiaan. Kirjan alkuperäinen englanninkielinen otsikko *War in Peace* korostaa vielä selvemmin ajatusta sodan jatkumisesta. Alaotsikon neljän vuoden aikarajaus ei koske kaikkia artikkeleita, kumouksellinen vuosi 1917 on vahvasti mukana eikä tarkastelu aina pääty vuoteen 1923, joskin jälkimmäinen vuosiraja sinänsä on perusteltu. Tilanne alkoi silloin rauhoittua merkittävästi koko mantereella – ainakin hetkeksi.

Kirjan johdannossa Gerwarth ja Horne luonnehtivat sodanjälkeisen ajan väkivallan eri muotoja. He muistuttavat, miten vuodet 1917–23 olivat ”täynnä vallankumouksia, vastavallankumouksia, etnisiä selkkauksia, juutalaisvainoja, itsenäisyysotia, sisällissotia ja valtioiden välisiä konflikteja”. Keskeisen merkityksen he antavat ”erilaisten miliisijoukkojen, kapinallisten ja vastavallankumouksellisten” harjoittamalle poliittiselle väkivallalle. Valtiollista väkivaltaa tässä yhteydessä ei mainita, vaikka siitäkin tuodaan myöhemmin esimerkkejä.

Teoksen kaksi ensimmäistä artikkelia on omistettu bolševismille ja sen seurauksille. Michiganin yliopiston Venäjän vallankumouk-

sen asiantuntija, emeritusprofessori William G. Rosenberg on kirjoittanut tiivistelmän poliittisesta väkivallasta Venäjän sisällissodassa. Robert Gerwarth ja John Horne pohtivat luvussaan ”Kuvitelmi- en bolshevismi” vallankumouksen pelkoa ja vastavallankumouksellista väkivaltaa vuoden 1917 jälkeisessä Euroopassa. He antavat ymmärtää, ettei bolševismillä todellista vaaraa muualla Euroopassa juuri ollut. Tosin tämä jälkipolvien historioitsijan oivallus ei kaada sitä tosi-seikkaa, että aikalaisten toimintaan vaikuttivat vahvasti heidän silloiset uskomuksensa, olivatpa ne todene- räisiä tai eivät.

Omassa esseenomaisessa artikkelissaan ”Punaista vihollista vastaan” Robert Gerwarth siirtää katseensa vastavallankumouksellisten toimiin sodan hävinneissä Keski-Euroopan maissa. Varsinaisena väkivallan tutkimisen kohteena ovat Saksan *Freikorpsit* sekä Itävallan ja Unkarin vastaavat ryhmät. Vallinneita mielialoja kuvatakseen hän siteeraa pitkiäkin katkelmia aika- laisten omaelämäkerrallisista kirjoituksista. Jostain syystä *Freikorpsien* ja *Reichswehrin* jäsenten tuella tehtyä Kappin vallankaappausyri- tystä vuonna 1920 Saksassa ei pohdi- ta eikä edes mainita.

Teokseen sisältyy myös Suo- mi-osuus. Artikkelissaan ”Vallan- kumous, sisällissota ja terrori Suo- messa vuonna 1918” suomalaiset tutkijat Pertti Haapala ja Marko Tikka totevat sen olleen kuolonuh- rien määrällä mitattuna yksi kaik- kein verisimmistä sisäisistä kon- flikteista 1900-luvun Euroopassa. Heidän erinomainen tiivistelmänsä on ilmeisesti kirjoitettu ulko- maisia lukijoita ajatellen, suomalaiset toki tuntevat kirjoittajien tutki-

mustulokset yksityiskohtaisemmin jo entuudestaan.

Sodasta rauhaan -kirjan toimit- tajat korostavat, että väkivaltaa, erityisesti poliittista väkivaltaa, esiin- tyi tutkittuna aikakautena lähinnä vain sodan häviöjälvaltioissa. Teo- sen artikkelit ovat siten kohdentu- neet maantieteellisesti Keski-, Itä- ja Kaakkois-Eurooppaan. Kirjan mukaan Länsi-Euroopan ”vakaissa demokratioissa” ilmeni hyvin vä- hän poliittista väkivaltaa. Voittaja- valtio Italia on mukana ”häviäjien” joukossa, koska tunnetun Gabriele D’Annunzion levittämän iskulau- seen mukaan maan voitto ”lyö- tiin rammaksi” (*vittoria mutilata*). Asenne viitoitti tietä fasisien väki- valtaiselle etenemiselle. Tätä vai- hetta Rooman Sapienza-yliopiston tunnettu fasismin tutkija profes- sori Emilio Gentile kartoittaa fak- tavoittoisessa artikkelissaan ”Fas- ismin perusteet ja totalitarismin synty”. Ranskan sisäpoliittisia selk- kauksia, muun muassa ammatti- liittojen kanssa, käsittelee Dublinin Trinity Collegen Euroopan ny- kyhistorian professori John Horne ”vastaesimerkinä”. Ison-Britan- nian ydinalueiden tavoin Ranskas- sa oli muuhun Eurooppaan verrat- tuna lähestulkoon rauhallista. Euroopan länsilaidalla oli kuitenkin yksi kriisialue: Irlanti. ”Brittien vä- kivalta Irlannin itsenäisyysodas- sa” on Anne Dolanin tarkastelta- vana. Julia Eichenberger puoles- taan on verrannut irlantilaisia ja puolalaisia, useimmiten nuoria so- tijoita. Katse kohdistuu heihin se- kä siviilissä että sotilaina.

Yksi väkivallan muoto ja perus- te, johon kirjassa kiinnitetään eri- tyistä huomiota, on etninen väki- valta. Sillä tarkoitetaan väkivaltaa kansojen kesken tai kansallisista

vaikuttamista etenkin rajaseuduilla syntyntä väkivaltaa. Tähän loh- koon on sijoitettu Tomas Balkeli- sin katsaus Baltian maiden suoje- luskuntatyypisistä puolustusjär- jestöistä 1920-luvulla. John Paul Newman puolestaan kohdistaa huomionsa Balkanille, jonka le- vottomuudet edelsivät ensimmäis- tä maailmansotaa. Hän aloittaa ly- hyellä katsauksella Balkanin poliit- tisen väkivallan jatkuvuudesta ja katkoksista 1900-luvun alkupuolella. Maailmansodan päättyessä Serbia kuului voittajiin ja Bulgaria häviöihin, muut Balkanin kansat jäi- vät näiden ääripäiden väliin. Siten Newman näkee 1920-luvulla kak- si väkivaltavyöhykettä: ”klassisen etelän” (lähinnä Bulgarian) sekä ”Adrianmeren rannikon ja Keski- Euroopan”. Ugur Ümit Üngör jat- kaa aihetta toisesta näkökulmas- ta: muslimien väkivaltaisesta koh- telusta Balkanin vuosien 1912–13 sodissa. Luhistuvassa Osmanien valtakunnassa hän kuvaa armenia- laisiin kohdistunutta kansanmur- haa Anatoliassa ja viimeisenä Kau- kasian hävitysotia ja joukkoteloit- tuksia vuosina 1917–23. Kaikissa näissä tapauksissa sissitaistelijoilla oli vahva rooli.

Erityisen mielenkiintoinen juu- ri tällä hetkellä on Victorian yli- opistossa vaikuttavan asiantun- tijan Serhy Yekelchyn kirjaan kontribuutio Ukraina-luku. Hä- nen lähtökohtanaan on kysymys: Ketkä ovat ”kansakunnan asial- la” ja miksi. Eri puolilla Ukrainaa käytiin vuoden 1918 jälkeen luke- mattomia pieniä ja suuria kahakoi- ta ja taisteluja, joissa samat ihmiset saattoivat vaihtaa useammankin kerran puolta tilanteen mukaan. Yekelchyk toteaaakin, ettei vuosien 1917–20 ”kaoottisia tapahtumia”

kannata tarkastella ”yhdistyneen Ukrainan kansan itsenäisyystaisteluna, vaan mutkikkaiden ideologisten selkkausten ja paikallisten yhteenottojen kokonaisuutena”.

Sodasta rauhaan on siihen kirjoittaneiden tutkijoiden pitkän yhteistyön tulos. Suurin osa heistä tutustui toisiinsa Dublinissa vuosina 2008 ja 2010 pidetyissä työpajoissa. Euroopan tutkimusneuvosto on tukenut projektia ja teoksen julkaisua. Useimmat kirjoittajat, vaikka ovatkin taustaltaan eri kulttuureista, maista ja kielialueilta, vaikuttavat nykyisin englanninkielisissä yliopistoissa tai tutkimuslaitoksissa. Osa heistä on alansa asiantuntija-professoreita, osa nuoria tutkijatohtoreita. Väkivaltailmiöiden selvittäminen eurooppalaisena ilmiönä yhdistää kaikkia artikkeleita, mutta ote ja käsittelytapa vaihtelevat. Joukossa on informatiivisia yleiskatsauksia, toiset kirjoitukset taas ovat erikoistuneet yhteen tai muutamaan ilmiöön. Jääkin miettimään, onko Euroopan historia sittenkin vain yksityiskohtiensa enemmän tai vähemmän satunnainen summa vai onko olemassa jokin voimakkaasti yhdistävä ilmiö tai tekijä, vaikkakin negatiivinen. Tähän pohdiskeluun kirja tarjoaa kaikin puolin monipuolista luettavaa.

Kirjoittaja on Helsingin yliopiston yleisen historian professori.

